

Uittreksel Appiah Kosmopolitisme

Inleiding

In gesprek

We zijn nog dezelfde mensen als de eerste mensen; wanneer een babymeisje van 40.000 jaar geleden werd ontvoerd door een tijdreiziger kon ze op haar 18de naar de universiteit, maar zou ze onherkenbaar anders zijn dan haar zusters die niet ontvoerd waren. We zijn dus ook andere mensen dan onze verre voorouders. Ik zie nu meer mensen in één oogopslag dan mijn voorouders, de prehistorische jagers, in een leven zagen.

Morele verantwoordelijkheid draag je ten opzichte van iedereen met wie je in contact komt. Onze hersenen moeten en kunnen zich aanpassen aan het gegeven dat het er nu zoveel meer zijn dan toen.

Onderzoek hoe deze intensivering van de omgang met anderen er uit kan zien doet Appiah onder de noemer kosmopolitisme. De term kent een lange traditie:

- De term stond in de klassieke wereld voor de kosmos, waar iedere inwoner van een polis (ook) deel van uitmaakte,
- Alle mensen zijn gelijk want zij zijn kinderen van God in het christendom,
- Verklaring van de rechten van de mens van de Verlichting (1789)

Twee kernideeën;

“Er zijn dus twee zaken die verweven zijn in het begrip kosmopolitisme. De ene is het idee dat we verplichtingen hebben ten opzichte van anderen, verplichtingen die verder reiken dan alleen onze naaste familie, of zelfs mensen met wie we de formele band van gedeeld burgerschap delen. De andere is dat we de waarde van niet alleen het menselijk leven serieus nemen, maar ook de waarde van bepaalde mensenlevens, en dat houdt in dat we ons moeten interesseren voor de gebruiken en overtuigingen waaraan die levens hun waarde ontleen.”(13)

De ene lijn van kosmopolieten streeft naar één grote familie van mensen, de andere waar -Appiah toe hoort- ziet dat eigen mensen dichterbij zullen blijven, maar dat ontslaat je niet van de morele betrokkenheid bij de rest.

Het gaat niet om heel verheven en daardoor onhaalbare principes, het gaat om het gesprek. Om conversatie dat oorspronkelijk samenleven betekende.

Doel van het boek;

“Ik hoop dat ik het aan het eind van dit boek moeilijker heb gemaakt te denken over de wereld als verdeeld tussen het Westen en de rest; tussen provincialen en modernen; tussen een bloedloze ethiek van de winst en een bloedige ethiek van identiteit; tussen 'wij' en 'zij'.”(19)

Appiah is geen waardenrelativist; “(...) wil ik me vasthouden aan ten minste één belangrijk aspect van de objectiviteit van waarden: dat enkele waarden universeel zijn en dat ook horen te zijn, net zoals andere waarden plaatselijk zijn en dat ook horen te zijn. We kunnen nooit een consensus bereiken over hoe die waarden moeten worden ingedeeld en gerangschikt.”(19) Dus het gesprek is van belang.

Hoofdstuk 1 De gebroken spiegel

Het verhaal van een reiziger

Dit stuk gaat over Sir Richard Burton (1821-1890) een echte kosmopoliet en een antikosmopoliet. Hij reisde de hele wereld over, kende aan het einde van zijn leven 25 talen en dialecten en liet veel van de vooroordelen los die Victoriaans Engeland had over de Islam en de Afrikanen, maar anderzijds deelt hij veel van de bestaande rassenindelingen van zijn tijd. Hij laat zien dat noch kennis noch contact vanzelfsprekend leiden tot het delen van elkaars zienswijze op waarden. Conclusie van Burton was dat je overal een stukje van de waarheid vindt, zoals een gebroken spiegel in alle scherven de realiteit weerspiegelt.

Vorbij de spiegel

Maar daarmee ben je er niet zegt Appiah. Welk scherp bevat welk stukje waarheid? Met name in religies gaat het hier vaak mis. Wanneer we interreligieus spreken met elkaar gaat het gesprek niet over de werkelijkheid van de ander, maar zoeken we een begrip voor elkaar dat van de onderliggende waarden abstraheert; Het argument ‘mensen die Islam aanhangen moeten naar Mekka omdat ieder mens zijn geweten moet volgen’ is niet hetzelfde als de Islamiet die het zal verwoorden als ‘Islamieten moeten naar Mekka omdat de Koran dit eist’. Op het terrein van moraal is er niet één waarheid en dat bemoeilijkt het gesprek.

Hoofdstuk 2 Ontsnapping uit het positivisme

Professioneel relativisme

Een etnograaf schrijft over andere culturen en doet dat vaak vanuit de overeenkomsten. Toch zien juist etnografen weinig heil in universele waarden en zeker in ingrijpen in andere culturen op basis van de universele waarden. Wanneer je er dicht bovenop zit zie je ook de verschillen heel goed en volgens veel etnografen wordt duidelijk dat begrippen als goed en kwaad alleen betekenis hebben in een context.

Vrouwenbesnijdenis en kannibalisme zijn de twee voorbeelden die Appiah aanhaalt waarbij hij laat zien dat daar in verschillende contexten verschillend over wordt gedacht.

Appiah noemt dit de fundamentele achterdocht omdat woorden als ‘goed’ en ‘kwaad’ alleen betekenis hebben in verband met gewoonten of conventies.

Waarde in ballingschap

Feiten en waarden zijn gescheiden in de begin van de Verlichting. De naam die er vaak aan wordt gekoppeld is Hume, maar Appiah stelt dat Hume zelf niet zo ver zou gaan in het scheiden van feiten en waarden, als mensen nu aan hem toeschrijven. Het positivisme maakt een onderscheid tussen;

1. Overtuigingen
 - a. juist of onjuist
 - b. redelijk of onredelijk
 - c. bevattelijk voor bewijs
2. Verlangens
 - a. bevredigd of niet bevredigd
 - b. niet redelijk
 - c. bewijs gaat slechts over wat wel of niet werkt om de verlangens te bevredigen

Verlangens kunnen alleen gekritiseerd worden door de overtuigingen te kritiseren die erin besloten liggen. Wanneer dit fundamentele verlangens zijn, zijn ze niet te kritiseren.

Hume maakt een onderscheid tussen

- A. wat is (feiten)
- B. wat zou moeten (verlangens)

Een naturalistische drogredenering is wanneer we van A naar B overstappen. Maar waar de wereld van de dingen ons feiten kan bijbrengen- je botst tegen de deur op of je nu gelooft dat hij open staat of niet- kan de wereld onze verlangens niet corrigeren- ondanks alle ervaringen van het tegendeel kun je naar vrede blijven verlangen.

Maar als iedereen vriendelijkheid of respect als waarde koestert is het daarmee dan niet objectief een waarde? Niet volgens de positivist, wel volgens Appiah.

Positivistische problemen

Ten eerste: Algemeenheden zijn in het positivisme lastig. Hume zegt dan ook alles wat uit feiten conclusies trekt, is dat *custom and believe*.

Ten tweede: Als een positivist zegt dat bepaalde overtuigingen onjuist zijn is dat zelf vaak een waarde en geen feit.

Ten derde: positivisten willen vaak tolerantie voor andere waarden, maar dat is in hun eigen termen een waarde, dus is het tegenovergestelde beweren net zo goed mogelijk.

Tolerantie zelf is een waarde als andere waarden.

Waarden in ere hersteld

Het alternatieve model om naar feiten en waarden te kijken zegt dat waarden onze handelingen, gedachten en gevoelens sturen. Waarden komen niet voor in één individu, ze maken deel uit van de taalgemeenschap die wij delen met anderen. Een gemeenschap deelt verhalen met elkaar en spreekt daar met elkaar over en daardoor houden we onze waarden scherp. Het gaat hier om een vocabulaire en een gemeenschappelijke waardentaal waardoor we het zelfs in een intercultureel

gesprek eens kunnen worden dat we het niet eens zijn over waarden. Positivisme en relativisme blijven staan op het punt van gescheiden werelden; vanuit jouw standpunt heb jij gelijk vanuit mijn standpunt heb ik gelijk. De dialoog gaat uit van een gezamenlijk vocabulaire waardoor we in gesprek kunnen blijven en meent dat het gesprek ook zinvol is.

3 Feiten aan de basis

Leven met geesten

Het Asante geloof gaat uit van de aanwezigheid van geesten. De vader van Appiah offerde van alle voedsel iets aan de voorouders die hij als feitelijk aanwezig beschouwde. Dat is dus niet iets symbolisch, maar een feit. De positivist zou zeggen dat dit idee moet worden losgelaten om wetenschappelijk te kunnen denken. Maar hoe ondermijn je deze overtuigingen?

Discussie met Akosua

Gesprek tussen een westerling en Akosua over de oorzaken van ziekte verloopt lastig omdat de taal van de één; je wordt ziek door hekserij, niet aansluit bij de taal van de ander; je wordt ziek door virussen. Wat zou jij doen als je in het taalspel van de virussen zit en iemand zegt slacht een schaap om de geesten gunstig te stemmen. Dat doe je niet, maar omgekeerd verwacht je wel dat iemand zijn hekserijtaalspel verlaat en gaat vaccineren. Appiah haalt een voorbeeld aan van een westerling die mensen niet zover krijgt dat ze water koken voor ze het hun baby voeren, tot ze verhaalt van een strijd tegen geesten die het water verlaten als je het kookt. Dat kun je zien aan de bubbeltjes die opstijgen. Dat werkt niet omdat ze de ouders niet serieus neemt en maar wat op de mouw spelt, maar het werkt omdat ze aansluit bij hun taalspel.

Omdat wij menen dat het ene taalspel feitelijk waar is en een ander taalspel dus onzin is, kunnen we dit moeilijk anders zien dan 'maar met hen meepraten'. Appiah wil ons laten beseffen dat veel wetenschappelijk verantwoord gedrag niet berust op kennis van de feiten, maar op geloof in het taalspel dat daarbij hoort. Beiden, de westerling en de Akosua beroepen zich op de autoriteit van mensen waar zij in geloven. Wat je redelijk vindt klinken en waar je je gedrag op baseert hangt af van ideeën die je al hebt.

Duhems ontdekking

Appiah haalt de stelling van Duhem aan. "Hoeveel gegevens je ook hebt, zei Duhem, er zijn altijd nog andere theorieën die ze even goed verklaren. Of, in het jargon: theorieën worden niet bepaald door het bewijs." (58) Dit tast het positivisme verder aan want hier wordt duidelijk dat de plaats van de rede wordt overschat in de theorievorming over de feiten. Nog erger wordt het door de ontdekking van Hanson die ontdekte dat gegevens nooit los van een theoretische omkadering worden verzameld.

Voorbeeld: Galilei nam in zijn waarnemingen aan dat telescopen op aarde en in de ruimte hetzelfde werkten. Dat klopte, maar dat wist hij toen niet. (59)

Wat is dan het verschil volgens Appiah tussen het verklaringsmodel van de Asante en de Europeaan? De westerse modellen zijn beter toegerust met gereedschappen en scholen en leveren dus betere kwaliteit van voorspelling en meer mogelijkheden om in te grijpen in de wereld. De weervoorspeller van de Asante is daardoor minder goed dan de meteoroloog. Er is geen beter rede in het westen maar wel beter hypothesetoetsing en dus theorievorming over de werkelijkheid. De vraag is, of als we ons zo gericht hebben op de beschrijving van de feiten en daar dus al het een en ander op af te dingen is, of we dan ook beter zijn in het omgaan met waarden.

Voor beide geldt dat we hoogstens met elkaar in gesprek kunnen gaan en zelfs als we uitgaan van één waarheid is er geen garantie van tevoren dat we eensgezindheid gaan bereiken.

4 Morele onenigheid

Door dik en dun

Binnen één samenleving zijn er al morele verschillen. In kosmopolitische contacten zullen die er zeker ook zijn. Appiah onderscheidt met M. Waltzer twee soorten morele conflicten die berusten op twee vormen van moraal;

- A. Dikke moraal, dat is de moraal die diep is geworteld in een specifieke context.
- B. Dunne moraal, dat is de abstractie die vaak gebruikt wordt als iemand vraagt naar de rechtvaardiging van de dikke moraal uit A.

Familiezaken

Het Akan kent Abusua dat is een familieband op basis van de moederlijke bloedlijn. Daardoor is de rol van de oudste broer van moeders kant vergelijkbaar met de vaderrol in Engeland. Waar het westen een afwezige vader ziet, ziet een Asante een aanwezige vaderfiguur omdat de broer van moeders kant er is.

Rode pepers op woensdag

Appiahs vader werd ziek na het per ongeluk eten van hertenvlees. Dat is taboe vanwege zijn stam. Een andere stamgod had het taboe van het eten van rode pepers op woensdag. Dit taboe heet Akywade. Maar waar een westerse denkwijze is dat is taboe omdat er een reden voor is, is het voor een Asante omgekeerd er is een taboe er zal vast wel een reden voor te geven zijn. Westerlingen zien taboe niet als een herkenbare moraal:

- Het taboe geldt niet voor iedereen,
- Je wordt onrein, ook als je geen weet had van het taboe,
- Het gaat om jezelf en jij moet weer rein zien te worden.

Er is in de moderne tijd minder idee van stamverbanden en van voorouders en meer idee van de plaatselijke verschillen in wat taboe is en daardoor gaan taboes makkelijker over naar iets wat wij toevallig zo doen.

Onsmakelijke zaken

Akyiwadee kent als grondgevoel niet schuld of verontwaardiging, maar walging. Walging is universeel, maar wat walgelijk is niet; het eten van kattenvlees of juist varkensvlees. Dat is niet rationeel onderbouwd. We kunnen het gesprek voeren over dat bepaalde zaken een gevoel van walging oproepen zonder het eens te zijn over de inhoud. In Leviticus komen zaken tegen die tot grote controverses kunnen leiden (homoseksualiteit) maar ook heb je naaste lief als jezelf die de impact van de verschillen inperken.

Twistwoorden

“Kosmopolieten denken dat alle culturen voldoende overlappingen hebben in hun waardenvocabulaire om een gesprek te beginnen. Maar ze denken niet, zoals sommige universalisten, dat we het allemaal eens zouden kunnen worden als we maar dezelfde vocabulaire zouden hanteren.”(76) We kennen soms wel dezelfde woorden en kunnen ze zelfs vertalen, maar de inhoud is daarmee niet direct gegeven. ‘Geen voertuigen in het park’ lijkt heel duidelijk, maar mag een vijf jarige nu wel of niet zijn speelgoedauto meenemen? Taal werkt bij bekende zaken, waar we aan een half woord genoeg hebben. Een internationaal parlement van religieuze leiders heeft de universele verklaring van ethiek opgesteld, maar waar we gaan leven naar die ethiek moeten we het toch weer hebben over de verschillen. Oordeelkunde en beleid zijn nodig om nieuwe situaties te duiden in het kader van de verstaande ethiek. (waardig leven)

W.B. Gallie schrijft dat waarden essentieel betwistbaar zijn. Het juiste gebruik houdt in dat er eindeloos gediscussieerd wordt over het gebruik.

Het is niet alles goud

De gouden regel waar de leiders van wereldgodsdiensten op uitkwamen. Wanneer we dat toepassen wordt het toch lastig. Wat je niet wilt dat jou wordt aangedaan doe dat ook een ander niet aan, of wat je wilt dat voor jou wordt gedaan doe dat ook voor anderen. Maar wat doe je met een racist en een zwarte bloeddonor? Wel of niet bloed geven? Wat doe je met bloeddonatie bij een Jehovagetuige? Kant, die de universele regel in zijn filosofie uitwerkte vraagt zo nogal wat van de menselijke verbeeldingskracht en er is geen goede oplossing.

Welke waarden wegen het zwaarst?

Zelfs als we een waardentaal delen en we het er over eens zijn hoe die moet worden toegepast, dan kunnen we het nog oneens zijn over welke waarden het zwaarst moeten wegen. Confusius zou in Romeo en Julia vooral het ten onrechte verlaten van de familiebanden zien terwijl Shakespear het vooral beschrijft als het opkomen voor de liefde. Hegel noemt dit het botsen van twee goeden,

Nussbau over tragische keuzes: Het gaat niet om goed en kwaad, maar om twee waarden die beide het goede vertegenwoordigen. De vraag is wat, als je moet kiezen, het zwaarst weegt?

Discussiëren met vreemden

Er zijn drie soorten van onenigheid over waarden vastgesteld;

1. We kunnen niet hetzelfde waardenvocabulaire hebben,
2. We kunnen dezelfde vocabulaire verschillend interpreteren,
3. We kunnen aan dezelfde waarden een verschillend gewicht toekennen.

We kunnen kijken naar de enorme problemen die deze verschillen met zich meebrengen, maar Appiah stelt er drie andere zaken tegenover;

1. We kunnen het makkelijker eens worden over wat we moeten doen, dan waarom we dat moeten doen,
2. We overdrijven de rol van redelijke overwegingen bij het wel of niet bereiken van overeenkomst,
3. De meeste conflicten gaan niet over waardentegenstellingen.

Hoofdstuk 5 Het primaat van de praktijk

Plaatselijke overeenkomsten

We leven meestal niet naar principes, maar naar praktische overeenstemming. Joden, Christenen en Islamieten leefden en werkten gedurende een groot deel van de geschiedenis samen in o.a. het Ottomaanse Rijk en in Spanje tijdens de Moorse overheersing. Men was het lang niet altijd eens over fundamentele principes, maar wel over de onderlinge omgang. Kijkend naar de huidige tijd ziet Appiah ditzelfde in de staten van Amerika waar veel verschillen zijn, maar ook een gedeelde grote tolerantie ten opzichte van die verschillen. Daar is sprake van tolerantie en een onverschilligheid voor het afwijken van de ander en die bepalen dat mensen kunnen samenleven met elkaar ook al leven zij heel anders.

Van gedachten veranderen

“Onze pogingen om te rechtvaardigen wat we hebben gedaan - of wat we van plan zijn te doen - zijn maar al te vaak achteraf opgesteld; het zijn rationalisaties van wat we intuïtief hebben besloten. Een flink deel van wat we intuïtief voor juist aannemen, nemen we alleen maar voor juist aan omdat we dat gewend zijn.”(90) Redeneren, dus het uitwisselen van redenen, vindt niet of nauwelijks plaats als we gewoon ons leven leiden. Toch veranderen we gaandeweg wat we doen. Hoe doen we dat? Soms gebeurt dat doordat iemand een veranderde visie ontwikkelt en die iemand doet er toe in onze dagelijkse praktijk. Als voorbeeld neemt Appiah zijn vader die zich, in tegenstelling tot de traditie, liet besnijden omdat de meisjes van zijn stam het niet besneden zijn belachelijk gingen maken. Dat kan te maken hebben met de veranderde opvatting onder jonge vrouwen die maakte dat besneden zijn trendy en modern werd gevonden.

Maatschappelijke trends veranderen; de gebonden voetjes van Chinese vrouwen, de positie van werkende vrouwen en de opvattingen rond homoseksualiteit in Europa en Noord-Amerika. Deze opvattingen verdwijnen bij een bepaalde laag van de bevolking en dan na verloop van tijd gaan ook mensen die meer conservatief zijn mee in de verandering. Ze veranderen niet van opvatting als een bewuste keuze, maar omdat het in hun omgeving aanwezig is, wordt het dus deel van het gewone leven. Appiah, die zelf getrouwd is met een man, stelt vast dat mensen gewend zijn geraakt aan homoseksuelen, ook zonder dat ze het met die leefwijze eens zijn. Dat is het voorbeeld dat Appiah hanteert om aan te geven dat het wel eens mee zou kunnen vallen met kosmopolitische waarde botsingen; we wennen, zonder dat we ons daarvan bewust zijn, aan elkaars anders zijn.

Vechten voor het goede

Maar hoe zit het dan met de conflicten over waarden? Voor Appiah gaat het dan om twee opvattingen over 'goed' die botsen. Gelovige moslims en gelovige joden hebben een speciale relatie met Jeruzalem, dat zet de zaak op scherp. Conclusie: het gaat niet om waardentegenstellingen, het gaat om mensen die dezelfde waarden delen, maar tegengestelde belangen hebben. De grootste vijand van het Westen is niet de arme traditioneel levende onderklasse uit een niet westerse samenleving. De conflicten tussen het westen en (vaak in het westen geschoolde) mensen uit de voormalige koloniën gaan juist over gedeelde waarden als vrijheid, gelijkheid en democratie en daar zien we de sterkste vijandschap ontstaan.

De strijders van pro-life versus de strijders voor het recht op abortus delen waarden, alleen hun opvattingen over hoe die waarden het beste gediend worden zijn tegengesteld. Vóór- en tegenstanders van het homohuwelijk strijden met elkaar omdat beide groepen het concept huwelijk als een belangrijke waarde ervaren.

“Wat deze conflicten zo intens maakt is dat het gevechten zijn over de betekenis van dezelfde waarden, niet omdat de ene waarde, waaraan de ene partij exclusief vasthoudt, botst met een andere waarde, waaraan de tegenpartij exclusief vasthoudt. Juist wanneer mensen een waardehorizon delen. Doordat dit discussies zijn tussen mensen die zo veel andere waarden en zoveel overtuigingen en gewoonten delen, worden de verschillende groepen zo vijandig als ze zijn.”

Winnaars en verliezers

De discussies verdelen de mensen zo bitter omdat degenen die bij het conflict betrokken zijn een samenleving of zelfs een regering delen;

De anti-abortuslobby vindt abortus moord en leeft in een samenleving waar moord bestraft moet worden. Als de overheid het niet doet, nemen ze het recht in eigen hand.

Slavernij is internationaal onwettig verklaard, maar op een zodanige wijze dat mensen die een schuld vereffenen door slavernij daar ook onder vallen. Dat laatste is voor een groep die zo met schulden omgaat oneerlijk, omdat hun economie nu plotseling onwettig wordt, terwijl zij andere vormen van slavernij ook zouden veroordelen.

Antiwesterse retoriek in Egypte, Pakistan, Algerije en Iran. Appiah zegt ik begrijp het niet helemaal, maar zie wel dat wat wij vrouwenrechten noemen, daar wordt gezien als het voorschrijven hoe

mannen en vrouwen met elkaar moeten omgaan, terwijl men ondertussen wordt gebombardeerd via de media met een westerse visie op man-vrouwrelaties. Westerse landen dwingen wettelijke veranderingen af. Appiah vindt dat geen goede manier. Hij gelooft wel dat het goed is wanneer die verhoudingen gelijkwaardig worden, maar, zegt hij, dat zal de machtsbalans tussen mannen en vrouwen op hun kop zetten. Hoe weet hij dat? Hij heeft de laatste jaren van de seksuele revolutie in het westen meegemaakt en nog altijd is het ook daar niet klaar. Voor Appiah is het belangrijk om niet top-down te veranderen, maar bottom-up. We hebben gewoonten. Twee zoenende mannen was ongewoon en wordt gewoner naarmate mensen het vaker zien. Pas dan verandert voor veel mensen de opvatting en pas daarna wordt het logisch dat voor deze mannen dezelfde rechten gelden als voor een gemend paar. Ook hier stelt hij weer dat empathie, inleving in het verhaal van de ander, belangrijk is en in die zin is het gesprek nuttig, ook als je het niet eens wordt. Je went eraan dat die anderen, die vreemden, er zijn en uiteindelijk wordt die ervaring 'gewoon'.

6 Vreemden in verbeelding

Wachten op de koning

Appiah is met zijn moeder op een woensdagfeest in Kumansi. Het is een groot traditioneel ingericht ritueel. De koning schudt handen en is aanspreekbaar. Appiah wordt voorgesteld als “de zoon van mijn vader, als professor aan Princeton, als de drager van een paar flessen Nederlandse jenever (al eeuwen lang een gewaardeerd geschenk voor een West-Afrikaanse vorst) en een geldgift (om precies te zijn een miljoen cedi's, ongeveer honderd dollar).” en dan vertelt de koning dat hij binnenkort een bezoek zal brengen aan Amerika omdat hij met de president van de Wereldbank zal spreken. De traditie gaat door en is voortdurend én een ouderwets ritueel én een treffen van mobieltjes dragende internationaal opererende mensen.

“De Engelsen, het volk van mijn moeder, veroverden Asante aan het begin van de twintigste eeuw; nu, aan het begin van de eenentwintigste eeuw, is het paleis weer wat het in de negentiende eeuw moet zijn geweest: een machtscentrum. De president van Ghana komt ook uit deze wereld. Hij is tegenover het paleis geboren, in dezelfde straat, bij een lid van de Oyokostam. Maar hij behoort ook tot andere werelden: hij is naar de universiteit van Oxford geweest; hij is lid van een van de rechtsverenigingen in Londen; hij is katholiek, en in zijn woonkamer staat een foto waarop hij de paus een hand geeft.” (108)

Naar huis

In Ghana komend wordt Appiah, die nu in Amerika woont, enerzijds weer deel van een wereld waar hij thuishoort, maar hij is anderzijds ook een vreemde. Mensen vragen hem voortdurend om iets uit Amerika, maar dat is ook een beleefdheidsvorm; als je iets te geven hebt ben je belangrijk (als connectie). Dus je erkent iemands status door hem zaken te vragen: voorspraak, een baan, andere zaken omdat je daarmee je afhankelijkheid toont. Dergelijke afhankelijkheden heetten in Romeinse tijd cliënten. Het probleem van het begrijpen van de taal is dus niet dat je de woorden niet kent, maar dat je de wereld die daar vormgegeven wordt niet snapt en wellicht ook nooit helemaal zult snappen. Je kunt je sommige zaken voorstellen omdat je leert hoe die anderen erover denken, maar

dat is niet hetzelfde als voelen wat zij voelen, laat staan dat je alles wat zij doen en de redenen daarvoor wilt of kunt onderschrijven.

Hebben we algemene waarden nodig?

Menselijke hersenen lijken op elkaar, maar dat maakt niet dat iedereen hetzelfde is. Net als muzikaliteit is ook vriendelijkheid en medeleven statistisch gezien in alle groepen mensen aanwezig, maar dat zegt niet dat ieder individu dat heeft of in dezelfde mate heeft. Omdat mensen kunnen zien gebruiken alle groepen mensen zwart en wit, ook al zijn er (kleuren)blinden onder hen. Taal en context hangen samen. Of u een woord voor paars kent en gebruikt. (of zelfs maar denkt dat er een woord voor zou moeten zijn hangt samen met het feit dat u in een cultuur leeft die die kleur onderscheidt. Uitgaande van onze gedeelde biologie zullen wij ook cultureel gezien wereldwijd veel overeenkomsten hebben. Maar of ik iemand begrijp die in Kumasie leeft hangt niet alleen af van wat mensen delen. Het hangt ook af van mijn nieuwsgierigheid naar wat we *niet* delen. De uitgangspunten voor een transcultureel gesprek zijn zaken die worden gedeeld en daarna kunnen we zaken uitwisselen die we niet of nog niet delen.

Kritiek van een scepticus is dat we geen band aangaan met vreemden als iedereen met iedereen moet kunnen leven. We zijn dan een niet-groep, zeggen deze sceptici. Appiah vindt dat niet waar. Menselijkheid is namelijk geen identiteit. Een band met vreemden zal ook altijd een specifieke band zijn met deze of gene vreemde. Transculturele communicatie kan een enorm probleem worden, juist wanneer het zo abstract wordt gemaakt, terwijl er voortdurend banden zijn met anderen; omdat ze interessante denkers zijn, of omdat ze ook christenen zijn, of omdat ze ook vrouw is er gesprek tussen groepen die verder vreemden zijn voor elkaar .

7 Kosmopolitische besmetting

werelddorpen

‘Globalisering leidt tot eenvormigheid’ is een verwijt dat mensen vaak maken, maar globalisering tast ook eenvormigheid aan. Buiten de stad is er eenvormigheid, maar waar men vaak bedoelt dat er cola is en internet, is de echte eenvormigheid juist die van eeuwen her, namelijk één taal, één cultuur en één grote stad waar men zich op oriënteert. De enclaves van eenvormigheid zijn minder gesloten dan een eeuw terug, maar meestal is dat een positieve verandering in de ogen van Appiah; meer gezondheidszorg, meer water en scholing.

Waarom voelen mensen zich dan bedreigd in hun identiteit?

- Economie wereldwijd maakt dat ze nieuwe gewassen moeten gaan verbouwen,
- Geloof is vaak al eeuwen terug veranderd, maar oude rituelen zijn gebleven,
- Familieverhoudingen veranderen,
- Kinderen verlaten de traditionele wijze van leven het eerst.

De vrije instemming van de leden van de gemeenschap is de enige manier waarop ze kunnen voortbestaan en die instemming ontbreekt nu. Wat de één ziet als het goede, is voor de ander een beperking. (Appiah haalt Mill aan uit Over Vrijheid blz. 121)

Verander nooit

Zelfs wanneer je het eens bent met het gegeven dat je mensen niet kunt dwingen om een bepaalde cultuur te handhaven, dan nog kun je zorgen dat degenen die dat wel willen beschermd worden tegen, wat vaak 'cultureel imperialisme' genoemd wordt. Maar wat is cultureel imperialisme?

Het bewaren en vastleggen van oude Maoriteksten of oude Hollywood films is prima, maar je kunt mensen niet dwingen om in die traditie te blijven leven.

Het probleem is: wat is vrije keuze? Wanneer het westen goedkope kleding dumpt is er dan sprake van een keuze voor Europese kleding, of is die keuze er dan niet? Appiah zegt, maar dan is het probleem dat mensen te arm zijn om te kiezen. Geef ze meer geld en als ze dan nog steeds niet in traditionele kleding willen lopen, dan is dat jammer voor de traditie. Mensen vinden het vaak fijn om af en toe traditionele kleding te dragen, maar een kilt of een sari is dan voor feesten en niet voor dagelijks gebruik. Kijk ook uit met hoe traditioneel tradities echt zijn; zijde dat deel is van veel traditionele kledij is ooit geïmporteerd. Alle culturen bestaan uit continuïteit en verandering! (124)

Het probleem met 'cultureel imperialisme'

Cultureel imperialisme is de term die bijvoorbeeld gebruikt wordt om te beschrijven dat de Franse bevolking graag naar Amerikaanse films kijkt. Maar hier speelt de macht van het getal. Omdat het Engelse taalgebied groter is zijn er meer gelden voor het produceren van films en dus profiteren de Fransen, door ondertiteling, van Engelstalige films. Subsidies maken echter het produceren van Franse films mogelijk, dat verbiedt niemand. Dus is er geen sprake van imperialisme.

Maar is het niet zo dat de beeldtaal ons overheerst en onze eigen culturele opvattingen gaat overheersen? Appiah is daar niet zo bang voor. Hij gelooft dat mensen zelf kunnen oordelen hoe om te gaan met deze beelden, uit onderzoek blijkt dat;

1. Mensen het liefst kijken naar films uit hun eigen context. (Mexicanen kijken telenova)
2. De grote Amerikaanse films worden aangepast aan wat werkt in andere markten van Bangkok tot Berlijn
3. Mensen kijken naar de waarden in de programma's vanuit een eigen context. Als voorbeeld noemt Appiah iemand uit Kwazulu-Natal die kritiek had op hoe er in Amerikaanse films met oudere mensen werd omgegaan en hij vond ook dat meisjes te vroeg aan relaties werden blootgesteld in deze films .

Een culturele vreemdheid werkt niet in op een tabula rasa, stelt Appiah. Culturele vreemdheden worden altijd beoordeeld in het licht van het eigen morele waardenstelsel.

De lof der besmetting

Er is vaak een beeld van hoe het vroeger was en dat wordt gezien als aantrekkelijker dan wat er in het heden is. Besmetting heeft een negatieve klank, maar als het tegenover afgesloten authenticiteit van culturele zuiverheid wordt gezet, doe mij dan maar besmetting, vindt Appiah.

Melange of hutspot vindt geen welsprekender voorvechter dan Salman Rushdie. Het Boeddhisme migreerde van India naar Azië, de zijde kwam naar Italië en de doedelzak migreerde van Egypte naar Schotland! Over welke authenticiteit spreken we dan?

“Er zijn westerse producten en verkopers van die producten die de mensen in de rest van de wereld aanspreken, omdat ze worden beschouwd als westers, als modern: McDonald's, Levi's. Maar zelfs daar is culturele betekenis niet iets wat in de hoofdgebouwen van de grote bedrijven wordt verordonneerd. Mensen op ieder continent dragen Levi's. In sommige plaatsen is het een informele dracht; in andere is het juist chic. Je kunt ook op ieder continent Coca-Cola kopen. In Kumasi krijg je het bij begrafenissen. Niet, voor zover ik weet, in het westen van Engeland, waar men hete Indiase thee met veel melk geschikter voor zo'n gelegenheid acht. Het punt is dat mensen op iedere plaats op hun eigen manier gebruikmaken van de bekendste wereldproducten.”(blz. 130)

8 Wiens cultuur is het eigenlijk?

Oorlogsbuit

In de inleiding van dit hoofdstuk beschrijft Appiah hoe Baden Powell (ja, die van de padvinderij) het heeft over het verzamelen van kunstschaten in het paleis van de Asante door Engelse troepen na het verslaan van de Asante. Appiah beschrijft hoe dit voor Powell geen enkele relatie heeft met plunderen, maar gezien wordt als het verzamelen en vastleggen van al wat waardevol is. Dit gaat volgens Appiah door tot op de dag van vandaag, waarbij de landen die zo 'leegverzameld' worden geen methoden hebben om zich te verzetten'. Er is een moderne westerse markt voor Afrikaanse kunst, waarvan de Yorobakunst in Berlijn een voorbeeld is. Hierbij moeten we wel een onderscheid maken tussen archeologen die tenminste nog veel vastleggen en onderzoek doen en binnenlandse en buitenlandse plunders.

Maar ondanks alle kritiek is Appiah er niet voor dat cultureel erfgoed als eigendom aan een cultuur wordt verbonden. Immers waar is de grens? Moeten we nationale staten als vertegenwoordigers van deze culturen aanwijzen? Hetgeen gezien moet worden als cultureel erfgoed van de Vikingen is dat eigendom van de Noren? Vikingen waren stamleden en geen inwoners van een natiestaat. Als de Noktraditie hoort bij de stam is Nigeria dan de eigenaar van de Nok erfenis?

Appiah zegt, laten mensen zichzelf zien als beheerders voor de mensheid van iets dat ooit door mensen is gemaakt. Waarom zou een Spaans museum geen Noorse drinkbeker mogen hebben en die laten zien aan geïnteresseerden in Spanje, zolang die drinkbeker maar rechtmatig verworven is. Staten worden hoeders van al het cultureel erfgoed op hun grondgebied. In bijvoorbeeld Italië mogen mensen best cultuurofgoed in privé-bezit hebben, maar ze mogen het niet zomaar naar het buitenland verkopen.

Kostbare last

De waarde van een vindplaats wordt bepaald door de archeologen die iets blootleggen. Door te zeggen dat de eerlijke vinder er verder af moet blijven, wordt het verduisteren van wat gevonden is misschien wel te aantrekkelijk gemaakt. Het laten blootleggen van cultureel erfgoed door anderen, die dit dan ook meenemen naar andere landen, is niet het gevolg van slecht beleid, het is het gevolg van

geldgebrek. Geldgebrek maakt ook dat mensen niet geïnteresseerd kunnen worden in museale kunst. Veel artefacten liggen, slecht gecatalogiseerd, in slecht bereikbare musea en dat terwijl nieuwe media de kunst toegankelijk zouden kunnen maken voor velen.

“Als de UNESCO evenveel tijd had besteed om het mogelijk te maken dat grote kunst Mali in kan komen als het heeft besteed aan het voorkomen dat grote kunst Mali verlaat, dan zou de interesse die de Malinezen, net als alle mensen, hebben in een kosmopolitische esthetische ervaring beter zijn gediend.” (141)

Leven met kunst

Stel je koopt kunst van iemand, die generaties later wereldberoemd wordt, is het dan van de staat of van jouw erfgenamen? Privébezit wordt wel degelijk in acht genomen, maar niet overal weegt het even zwaar. Het effect is meestal dat je het mag houden, maar dat het het land niet uit mag. Appiah vindt dat deze maatregel, hoe goed bedoeld ook, kosmopolitische kunstervaringen uitsluit. Kunst is in zijn optiek niet gemaakt ter meerdere eer en glorie van een volk, maar van de mensheid. Picasso was Frans, zag o.l.v. Matisse in het huis van de Amerikaanse Stein een kunstwerk van de Vili uit de republiek Congo. Is dat werk van Picasso nu wel of niet Frans? Appiah is wel voor het delen van cultuurgoed in tentoonstellingen en op websites, maar hij vindt dat mensen er wel mee moeten kunnen leven als privébezit. “Is het werkelijk zinnig om grote kunst te definiëren als iets wat te belangrijk is om iemand toe te staan ermee te leven?” (145)

Cultuur™

Het spreken over cultureel eigendom heeft zelf imperialistische trekjes. “Een VN-orgaan laat de schets van een 'Verklaring van de Rechten van Inheemse Volkeren' (1994) circuleren, waarin hun recht wordt bevestigd om 'manifestaties van hun cultuur in verleden, heden en toekomst te onderhouden, te beschermen en te ontwikkelen', waaronder 'kunstvoorwerpen, ontwerpen, ceremonies, technologieën en beeldende en uitvoerende kunsten en literatuur, alsook het recht op teruggave van cultureel, intellectueel, religieus en spiritueel eigendom dat hun is afgenomen zonder hun vrije en welingelichte toestemming of door schending van hun wetten, tradities en gebruiken'.” (146)

Deze regels zelf geven een bezitskarakter aan culturele uitingen die zelf kapitalistisch en concurrentie georiënteerd is. Het is een soort eeuwig durend copyright op ideeën en (andere) culturele uitingen.

“Uiteindelijk leidt het spreken over cultureel erfgoed tot het omhelzen van een zeer strenge leer over eigendomsrechten (eigendomsfundamentalisme, zoals Lawrence Lessig het noemt) die we normaal associëren met internationale grote bedrijven: de Disney Corporation zou bijvoorbeeld graag voor eeuwig Mickey Mouse bezitten.⁵ Maar in dit geval zijn door de erfgoedaanhangers bevoordeelde bedrijven culturele groepen. In naam van de authenticiteit willen ze dit bijzonder westerse, moderne begrip van eigendom uitbreiden tot elke uithoek van de aarde. Het ideaal is dat van een cultureel landschap dat vanzelfsprekend bestaat uit Disney Inc. en de Coca-Cola Company, maar ook uit Asante Inc., Navajo Inc., Maori Inc., Noorwegen Inc. Alle rechten voorbehouden.” (147)

Menselijk belang

Wanneer een museum zegt dat ze een opslag zijn voor werelderfgoed, zullen ze de wereld mee moeten nemen in hun werkwijze, dus bijvoorbeeld door reizende tentoonstellingen. Het feit dat er mensen zijn die zaken bezitten die naar de maatstaven van nu niet in hun bezit zouden kunnen komen maakt niet dat alles moet worden teruggegeven aan de afstammelingen van de oorspronkelijke makers en bezitters. Repatriëring is nodig, daar waar het gaat om zaken die gebruikt moeten worden bij het uitoefenen van rituelen of die te maken hebben met overledenen. Appiah wil een deel van de Asante kunstschaten terug, die bij het paleis horen, omdat men ze dan daar tentoon kan stellen, maar Appiah wil ook dat ze in Engeland tentoongesteld worden als horend bij het land van de Asante dat geplunderd is. Hij maakt zich echter geen illusies; ook het kosmopolitische deel van de Asante rijkdommen was oorlogsbuit.

Verbindingen in de verbeelding

We zien in het origineel een soort aura dat er niet is in de reproductie. We willen ons verbonden voelen met het originele kunstwerk of gebruiksvoorwerp. Maar wat vaak vergeten wordt, is dat we ons ook verbonden kunnen voelen met voorwerpen die niet uit onze geschiedenis voortkomen. Appiah noemt dit de band die niet via identiteit verloopt maar verloopt ondanks verschillen. We kunnen ons in de verbeelding verbinden met kunstenaars en vakmensen, ook als we dat zelf niet zijn. Die band is denkbeeldig én reëel tegelijk.

9 De antikosmopolieten

Gelovigen zonder grenzen

Doorgewinterde globalisten geloven in menselijke waardigheid die grensoverschrijdend is. Deze mensen geloven niet in een natiestaat en zullen ook nooit met geweld een natiestaat verdedigen, maar zullen wel ten strijde trekken tegen elke natiestaat die de universele rechtvaardigheid dwarsboomt. Deze globalisten willen geen polis, maar een *ummah*, een op hun geloof gebaseerde wereldwijde gemeenschap. We kennen deze groep als IS. Appiah citeert Olivier Roy uit 'de globalisering van de islam' die stelt dat de islam universeel is en verschillende culturen ziet als historisch gegroeide, maar tijdelijke, allemaal min of meer van de zuivere leer afgedwaalde vormen, van samenleven. In dat perspectief is de globalisering een mooi moment om alle mensen te laten leven naar één model van de islam dat los van een specifieke cultuur kan functioneren. Dit is sterk vergelijkbaar met het ook globalistische idee van vormen van fundamentalistisch christendom, zegt Appiah. De globalisering van de islam komt voort uit groepen die als migranten een minderheidservaring delen en die vaak het Engels als voertaal hebben en de originele teksten vaak niet kunnen lezen. De islam is het geloof dat iedereen verbindt en de cultuur en regels van het land waar ze toevallig wonen, is van een historisch tijdelijk karakter voor hen.

"Dit soort moslimfundamentalisten hebben het vaak over de moslimcultuur. Ze verwerpen evenwel de cultuur waarbinnen hun godsdienst was ingebed op de plaatsen waar hun moslimvoorvaderen vandaan kwamen. Die cultuur wordt sceptisch behandeld, zo zegt Roy, als 'louter het product van de geschiedenis'. Ze hebben een godsdienst, die is voortgekomen uit een manier van leven, genomen en

het meeste van die manier van leven weggegooid. Ze hebben geen behoefte aan verbondenheid met hun land of met culturele tradities.”(136)

Deze fundamentalisten zijn per se niet allemaal gevaarlijk, stelt Roy; of je overgaat tot geweld is een politieke keuze. Hij maakt het onderscheid tussen wel of niet radicale neo-fundamentalisten. In de meeste gevallen lijkt niet radicaal islamitisch fundamentalisme sterk op de positie van niet radicale fundamentalistische christelijke groeperingen. Ze leven binnen een willekeurige cultuur zo lang ze maar naar hun christelijke waarden kunnen leven. Het probleem van deze neo-fundamentalisten is dat ze wel verschillen van radicale neo-fundamentalisten, maar dat hun positie, ook al is hij globalistisch, niet kosmopolitisch is. Dan ligt geweld altijd op de loer.

Een universalistisch principe kan met de beste bedoelingen (alleen dan heb je recht op een eeuwig leven) op bloedige wijze worden verspreid. Voorbeelden zijn o.a. de Franse godsdienstoorlogen van de 16de eeuw, de Engelse burgeroorlog en de Dertigjarige oorlog van midden Europa in de 17de eeuw. Ook al voeren landen geen oorlogen meer met als basis de christelijke waarden, de bloeddorst is niet weg uit het christelijke fundamentalisme; Breivik en verschillende christenterroristen in Amerika zijn daar voorbeelden van. Sommige aanslagplegers zijn in de wereld van de christenfundamentalisten helden. Appiah haalt als voorbeeld Eric Rudolph aan die veroordeeld is voor een aanslag op een bar voor lesbiennes in Atlanta en een moord bij een abortuskliniek.

“Veel inwoners identificeerden zich openlijk met Rudolph; tijdens de klopjacht door de politie werden door plaatselijke bedrijven bumperstickers en T-shirts gedrukt en verkocht met de leuze: RENNEN, RUDOLPH, RENNEN. Een jonge vrouw uit Murphy, moeder van vier kinderen, vertelde een verslaggever van The New York Times: 'Rudolph is een christen en ik ben een christen en hij heeft zijn leven gewijd aan de strijd tegen abortus. Dit zijn onze waarden. Dit zijn onze bossen. Ik kan wat hij heeft gedaan niet als een terroristische actie beschouwen.'”(159)

Het gaat er niet om dat Appiah moslimfundamentalisme en de misdaden van het moslimfundamentalisme wil gelijkstellen aan de aanslagen van enkelingen. Hij schrijft: “Maar het is voor ons makkelijker te begrijpen dat Osama bin Laden geen typische moslim is als we ons in herinnering brengen dat Eric Rudolph geen typische christen is.”(160)

Appiah heeft geen verklaring voor het feit dat er in de huidige wereld wel meerdere georganiseerde moslimterreurnetwerken zijn en geen netwerk van georganiseerd christengeweld bekend is. Hij denkt dat een deel van de verklaring zit in de positie van de islamitische wereld, die ooit voorop liep en nu achterop is geraakt. Daar wil hij zich niet teveel mee bezig houden.

Strijdige universele waarden

Tolerantie heeft zijn grenzen. We kunnen zien dat ook fundamentalistische islamieten best een grote tolerantie hebben; je mag zijde, linnen of viscose dragen, als het maar de vorm van een *hijab* heeft. Het westen heeft een grote mate van tolerantie, maar ook een strenge grens; ieder mens doet ertoe!

Het gaat niet alleen om waarheid en tolerantie het gaat om pluralisme; mensen mogen verschillende ideeën hebben over het goede leven, maar het moeten wel waarden zijn die het waard zijn om ernaar te leven. Een ander belangrijk punt is fallibilisme dat wil zeggen alle kennis is voorlopig en bij bewijs aan herziening onderhevig. Het gebied waarbinnen je in de fundamentalistische islam mag

variëren gaat juist om dingen die niet over waarden gaan. De waarden liggen vast. Zij hebben geen gebroken spiegel, zij hebben de waarheid en willen je dat laten inzien. Zie jij dat niet dan sta je verkeerd. “Und willst du nicht mein Bruder sein, So schlag' ich dir den Schädel ein.” Zo citeert Appiah een Duits gezegde (oorspronkelijk van Bernhard von Bülow, Reichstagsrede vom 6. Dezember 1897). Tolerantie moet dus niet alleen de gulden regel inhouden, maar we moeten ook rekening houden met het gegeven dat mensen andere dingen kunnen zien als het goede.

Juist die fallibiliteit van de waarheid is in de fundamentalistische islam afwezig en het wordt zelfs veroordeeld; “Geen zichzelf respecterend, weldenkend mens kan de aarzeling accepteren die het westerse secularisme probeert te verspreiden. Want, als Allah Heerser is, dan heeft Hij het recht om te heersen. Dat is duidelijk en er past de mens geen aarzeling (...)” (163) hier citeert Appiah de boodschap van Dr. Ayman Al-Zawahari een metgezel van Bin Laden. Dat er daarnaast een heel aantal kenners van de oorspronkelijke teksten juist wel de twijfel en het gesprek opzoeken ziet Appiah als het beste verweer tegen fundamentalisme.

“In de negentiende eeuw hebben Sayyid Ahmad Khan in India en Muhammad 'Abduh in Egypte allebei geprobeerd om moslimvisies op moderniteit te ontwikkelen. Recenter hebben Mahmud Muhammad Taha in Soedan, Tariq Ramadan in Europa en Khaled Abou El Fadl in de Verenigde Staten allemaal geprobeerd hun visie te ontwikkelen in dialoog met de niet-moslimwereld.” (164)

Appiah zegt dat het belangrijk is dat de islam onderling gaat uitmaken wat de juiste interpretatie van de Koran is en dat de gelovigen gevoed moeten worden door die interne dialoog. Het is in het kosmopolitische gesprek wel heel belangrijk dat veel islam deskundigen zich uitspreken voor tolerantie.

Eid al-Fitr bij de Safi's

Appiah is niet als moslim opgevoed, maar wel tussen moslims (Safi's). Hij kent het feest aan het einde van de Ramadan (Eid al-Fitr) als deel van zijn jeugd. Hij was ook kind, levend tussen verschillende culturen en religies; je bord leegeten op de Engelse kostschool, iets op je bord laten liggen als teken dat je genoeg hebt gegeten in Arabië. Het ene familielid ging naar de kerk, de anderen naar de moskee, iedereen vierde ramadan, maar Appiah leerde pas wat voor feest het is toen hij volwassen was. Er staat noch in de Koran noch in de Hadith dat je met de andere 'mensen van het Boek' (joden, christenen en zoroasten) moet strijden. Appiah zegt dat hij er geen oordeel over kan hebben, maar hij wil wel vaststellen dat de meerderheid van de islamitische gelovigen niet fundamentalistisch is en dat ook in de geschiedenis veel voorbeelden van tolerant samenleven met andere geloven te vinden zijn.

Kleine pelotons

‘Moraal is geen uitvinding van filosofen’ (tekst van Bernard Williams). Mensen geloven dat ze bepaalde verplichtingen hebben die onvermijdelijk zijn. Wanneer mensen universaliteit volledig verwerpen, gaan ze bepaalde groepen uitsluiten van waarden die voor de rest wel gelden. Maar, zegt Appiah, het feit dat ze dan gaan uitleggen aan die mensen waarom dat zo is, is een praktische weerlegging van het feit dat ze ze niet als mens zien. Immers, als ze het waard zijn om ze uit te

leggen waarom het oké is om hen schade te berokkenen, dan maakt dit hen uitzonderlijk ten opzichte van de rest van de werkelijkheid. Dat geeft hen een unieke waarde.

Met name zogenaamde realisten zeggen dat politiek handelen alleen het nationaal belang zou moeten behartigen. Maar op de vraag is het gerechtvaardigd om genocide te plegen in het nationaal belang, zullen ze ontkennen dat die situatie zich voor kan doen.

Edmund Burke (grondlegger van modern conservatisme) 'Onze liefde voor het kleine peloton waartoe we in de samenleving behoren, is het eerste principe (als het ware het zaad) voor onze band met het grote geheel.' Maar ook in dit geval doet de reden die hij aangaf een beroep op algemene overwegingen: 'Het is de eerste verbinding in een reeks waarlangs we voortgaan naar liefde tot ons vaderland en de mensheid.'⁸ (170)

De werkelijke uitdaging voor het kosmopolitisme is niet dat er mensen zijn die denken dat andere mensen er niet toe doen, het probleem is de aanname dat die anderen er niet al te veel toe doen. Nadat we het universeel eens blijken te zijn over dat wij ten opzichte van alle andere mensen ook bepaalde verplichtingen hebben begint het probleem van het kosmopolitisme pas echt, want, hoeveel en welke verplichtingen zijn dat?

10 verplichtingen aan vreemden

Moord op de mandarijnen

De titel komt van een vraag uit Balzacs Le Père Goïrot

“Herinner je je de passage waarin hij de lezer vraagt wat die zou doen als hij zichzelf rijk kon maken door een oude mandarijn in China met alleen wilskracht te doden, zonder Parijs uit te hoeven komen?

'Ja.'

'Nou?'

'Poeh! Ik ben al aan mijn drieëndertigste mandarijn toe.'

'Maak er geen grap van. Serieus, als je het bewijs kreeg dat het mogelijk was en dat het met een hoofdknik voor elkaar was, zou je het dan doen?'¹(171)

We zouden dat niet snel doen, toch weten we ook dat we meer wakker liggen van het idee dat we morgen onze pink zullen verliezen dan van het idee dat morgen 100.000.000 Chinezen zullen sterven (voorbeeld van A.Smith) Met andere woorden zegt Smith, hoe kan het dat onze actieve principes zo genereus zijn, terwijl onze passieve gevoelens zo zelfzuchtig kunnen zijn?

Is kosmopolitisme niet een mooi abstract ideaal, waar we in de praktijk ver van af staan?

Appiah citeert Robert Sibley: “ 'Kosmopolitisme als ethische verplichting probeert onze concrete werkelijkheid op te rekken om ver weg wonende, veralgemeniseerde "anderen" in te sluiten, die, zo wordt ons verteld, onze wereldburen zijn,' heeft Robert Sibley geschreven. 'Het idee kan u misschien een warm gevoel van binnen geven, maar het is niet iets waarvoor u ten oorlog zou willen trekken.'³(174)

Appiah vindt dit een soort cynische reactie die het gevolg is van de onmogelijke eisen die kosmopolitisten de laatste tijd hebben gesteld. De vraag blijft; wat zijn we vreemde anderen nu echt verschuldigd?

De ondiepe vijver

Peter Unger vindt dat een fatsoenlijk mens het meest wat hij heeft verdiend moet weggeven om de wereld een stukje rechtvaardiger te maken. (boek: Welvarend leven en laten sterven). Unger haalt een voorbeeld aan dat Peter Singer eerder gebruikte. Uitgangspunt: Er ligt een kind in de vijver. Jij kunt het redden, maar je pak wordt vies.

Hij zegt dat je een kind uit een vijver moet redden, ook al worden je mooie pak en je mooie auto vies. Maar als je geen €100- overmaakt naar Oxfam dan sterft een kind. Moet je dan niet net zo goed betalen als dat je het kind uit de vijver moet halen? En als je daar 'ja' op zegt, geldt dan niet dat je een evenredig deel van je geld moet overmaken? Het achterliggende principe noemt Appiah het Singerprincipe: Als je leed kunt voorkomen door iets minder ergs te doen dan moet dat.

Maar waarom moet je dat kind of die kinderen redden? Daar heeft deze eis geen antwoord op. En de praktijk is dat we anders te werk gaan.

Appiah stelt als regel voor: "Als je degene bent die in de beste positie verkeert om iets heel ergs te voorkomen, en het kost je niet veel, dan moet je het doen."(178)

Hij noemt dit het noodprincipe. Het wordt iets wat je pas gaat uitleggen als iemand er naar vraagt, maar al eerder is het een vaststaande overtuiging dat je het kind uit de vijver hoort te halen. Over de argumenten, het 'waarom' kun je nog van mening verschillen.

Basisbehoeften

Misschien klopt het noodprincipe niet, maar zelfs al zou het kloppen dan geeft het geen antwoord op de vraag of, en hoeveel geld je moet overmaken aan Oxfam. Appiah stelt dat het goed zou zijn als overal en voor iedereen een aantal basisbehoeften worden vervuld. De natiestaat vind hij nog steeds de beste optie. Een wereldmacht zou oncontroleerbare macht kunnen uitoefenen, plaatselijk te weinig kunnen uitrichten en het zou de veelheid in institutionele experimenten inperken.

De natiestaat kan en moet de collectieve plicht om te helpen uitvoeren. We kunnen de last van dat helpen van anonieme anderen niet alleen dragen en doen dat ook niet vanzelf vanuit ons moreel besef. Zelfs individueel redden we mensen niet zomaar ten koste van ons eigen leven en welzijn. Er zullen onvervulde rechten zijn, er zullen ook mensen zijn die hun aandeel aan het opheffen van leed al gedragen hebben. Hoe gaan we daar mee om? Kun je achterover leunen en zeggen ik heb mijn deel al gedaan?

Appiah zegt dat het doen van morele plichten ook in overeenstemming moet zijn met ons gevoel van nabijheid. De familie ligt dichterbij voor de meeste mensen dan de armen aan de andere kant van de wereld. Er kan van ons niet gevraagd worden om ons leven te laten ontsporen omwille van een morele plicht teneinde recht te breien wat anderen zo overduidelijk hebben laten ontstaan.

Zelfs als we op enig moment duidelijk hebben wat onze plicht is ten opzichte van de andere mensen dan nog weten we niet wát we moeten doen. Wat de één van hoogste waarde vindt, zal een ander onderaan het waardenlijstje hebben staan. Zelfs al vinden we voor onszelf en de mensen die dichtbij staan zaken als overleven en voedsel van het grootste belang, vraag je dan af wat voor wereld zou dit zijn als iedereen alleen met het herverdelen van voedsel bezig was? Culturele zaken, historische zaken, onnutte zaken, zijn van wezenlijk belang voor een waardevol leven. We kunnen tegelijkertijd vinden dat slavernij afkeurenswaardig is en immoreel en toch genieten van de door slavenarbeid opgerichte piramides of paleizen. “zou u werkelijk in een wereld willen leven waarin iedereen altijd alleen maar dacht aan levens redden?” vraagt Appiah (184)

Beslissingen, beslissingen

Het redden van levens levert nog een ander probleem op namelijk dat, als we die levens redden, het niet gaat om niet sterven, maar om waardig leven. We zullen ook moeten kijken naar de systemen die achter de ongelijkheid en de scheve verdeling van welvaart schuilgaan, willen we niet tot in lengte van dagen kinderen van honger en diarree moeten redden. Realistisch gezien speelt timing een grote rol. Als Bill Gates een directe volgeling van Unger was geweest had hij nooit de miljoenen verdiend die hij nu kan weggeven. Als iedereen stopt met kopen stort de economie in. Belangrijk is om uit te zoeken waarom er ergens honger is en dan aan die problemen iets te doen. Amertya Sen beschrijft bijvoorbeeld dat alhoewel honger altijd een natuurlijke oorzaak heeft zoals sprinkhanen of droogte, er in democratieën nooit hongersnood is. Een goed beleid met goede regels en toezicht zou wel eens belangrijker kunnen zijn dan voedsel. Appiah noemt een aantal voorbeelden van hoe het werkt. Goed op elkaar afgestemde maatregelen van armoedebestrijding werken echt en kinderen in leven houden maakt de zaak niet erger op de lange termijn, tenzij je kinderen redt door het dumpen van Europees of Amerikaans graan in een land met honger. Dan voedt je de kinderen terwijl je de boeren kapot maakt.

Immigrante laten werken helpt, omdat ze geld naar huis sturen. Mensen opleiding bieden helpt, maar alleen als je ze daarna ook weer naar huis laat gaan en niet de top wegekoopt naar Europa en Amerika. Mensen zeggen dat er teveel geld naar het buitenland gaat, maar als je dan vraagt hoeveel zou je redelijk vinden? Dan noemen ze een bedrag dat ver boven het bedrag ligt dat nu naar het buitenland gaat. Beeldvorming doet daarin veel.

“Als we worden geconfronteerd met onmogelijke eisen, dan heffen we al snel de handen op in afschuw. Maar onze verplichtingen zijn niet monsterlijk of onredelijk. Ze eisen niet van ons dat we onze eigen levens opgeven. Ze vragen, zoals Adam Smith zegt, een helder hoofd, en geen heldendom. Jeffrey Sachs heeft beweerd dat we binnen twintig jaar, tegen een prijs van 150 miljard dollar, extreme armoede kunnen uitroeien - het soort armoede dat mensen doodt en levens van zin berooft. Ik weet niet of zijn cijfers of gedetailleerde voorstellen kloppen, maar als hij ook maar half gelijk heeft, dan kunnen de rijkste landen samen de verloren levens van de armste mensen redden, door samen minder uit te geven dan een derde van wat de Verenigde Staten jaarlijks alleen al besteden aan defensie; anders gezegd, we zouden het geld kunnen verzamelen door van elke inwoner van de Europese Unie, de Verenigde Staten, Canada en Japan 45 cent te vragen, en dat is minder dan een derde van wat de gemiddelde Noor nu al betaalt.”

Appiah wil dus geen onredelijke eisen en zeker geen wereldmacht die eenheid scheidt. Wanneer onze beschaving kosmopolitischer wordt hebben we veel aan een moraal die van ons niet het onmogelijke vraagt, want dan zetten we de hakken in het zand en voelen we ons bedreigd. Het is niet nodig om af te zien van de morele basishouding die iedereen intuïtief heeft, namelijk dat wij het eerst voor onze directe naasten zorgen. Dus niet iedereen vraagt dezelfde morele verplichtingen van ons. Het is wel nodig om mensen gelijkwaardiger te gaan behandelen, omdat de wereld kleiner wordt en anderen deel zouden moeten hebben aan wat wij als morele plicht zien.